

แผนภาพที่ 4.32 ภาพผลชาโยเต้

(ผู้ให้ข้อมูล นายพงศ์ศักดิ์ อินคำ)

4.1.5.3 การปลูกข้าวไร่ หรือปลูกข้าวดอย

ปัจจุบันนี้ การปลูกข้าวไร่นั้นมีส่วนน้อยถึงน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีเลย เพราะที่ดินมีราคาสูง ผู้คนก็ขายให้กับนายทุนกันเกือบหมด เมื่อก่อนนั้นที่ดินเคยเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของชาวเกษตรกรในหมู่บ้าน ที่ดินส่วนใหญ่จึงเป็นของนายทุนและถูกใช้ประโยชน์ทำรีสอร์ท โรงแรม และบ้านจัดสรร มีที่บางแห่ง นายทุนซื้อไว้เก็งกำไรไม่ได้ทำอะไรปล่อยที่ดินทิ้งไว้ให้รกร้าง ชาวบ้านบางรายขายที่ดินไปแล้วเงินหมดก็ต้องหวนกลับมาเป็นคนฐานะยากจนเหมือนเดิม แล้วก็ต้องกลับมาทำไร่ ทำสวน โดยทำในพื้นที่ที่ขายให้กับนายทุนที่ปล่อยให้รกร้างว่างเปล่า

ประมาณปี 2539 ข้าวไร่ก็เริ่มมีการปลูกขึ้นมาอีกครั้ง โดย ชาวมังบนดอยส่วนใหญ่จะปลูกข้าว เพราะคนบนดอยจะรับประทานข้าวหุง พอชนเผ่ามังบนดอยปลูกข้าว คนพื้นราบก็ปลูกข้าวตาม การปลูกข้าวไร่ถ้าปลูกทิ้งระยะห่างไกลกัน ข้าวก็จะถูกรบกวนจากศัตรูพืช ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปลูกวันและเวลาไล่เลี่ยกัน

เมื่อก่อนนั้นคนพื้นเมืองจะใช้จอบขุด หรือใช้ไม้แหลมกระทั่งเป็นรู แล้วหยอด เมล็ดข้าว แต่เดี๋ยวนี้ ก็เอาแบบอย่าง ชนเผ่ามังบนดอย โดยใช้เสียมที่มีลักษณะคมเว้าติดด้ามยาว เจาะลงดินแล้วคนใส่เมล็ดข้าวก็ใส่ตามซึ่งเร็วกว่าใช้จอบหรือไม้แหลมของคนพื้นราบหรือคนพื้นเมืองทำ

สำหรับการปลูกข้าวไร่นั้น ในหลักการที่ทำก็คือสภาพดินต้องดี สภาพแวดล้อมดี ดินดี คือ ดินต้องมีแร่ธาตุ พอที่จะปลูกข้าวได้ดี ดินร่วนซุย สภาพแวดล้อมดีคือไม่ติดป่าจนเกินไป ได้รับแสงแดดอย่างเพียงพอ การปลูกข้าวไม่ควรปลูกซ้ำที่เดิมเกิน 2 ปี

การเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว โดยส่วนใหญ่คนพื้นราบจะปลูกข้าวเหนียว อย่างเช่น ข้าวฮาว ข้าวขาว ข้าวกล้า ข้าวแดง ข้าวชิว คนส่วนใหญ่รู้จักพันธุ์ข้าว และชื่อพื้นเมือง แต่พันธุ์ไทยนั้นไม่ค่อยรู้จัก

ระยะเวลาในการปลูก คือ เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม ของทุกปี ชาวสวนชาวไร่ ก็เริ่มลงมือแผ้วถางไร่ เพื่อเอาหญ้าและวัชพืชออกไว้พอสแห้งดีแล้ว ก็จะเผาประมาณปลายเดือนมีนาคม-เมษายน ส่วนใหญ่ก็จะเผาเพราะจะทำให้สะดวกกับการเพาะปลูก อีกอย่างข้าวก็จะงามเป็นความคิดของชาวบ้าน แต่สมัยนี้การเผาทำได้ค่อนข้างยาก เพราะการเผาจะทำให้เกิดภาวะโลกร้อน เป็นหมอกควัน สร้างมลภาวะทางอากาศ หน่วยงานรัฐมีการรณรงค์ไม่ให้จุดไฟเผา แต่คนส่วนใหญ่ก็ยังใช้วิธีเผาอยู่พอถึงเดือนพฤษภาคม ต้นฤดูฝนก็จะเริ่มเก็บเศษไม้หรือใบไม้ที่ยังหลงเหลือจากการเผาพร้อมกับการใช้จอบขุดสับเอาหญ้าและต้นตอของไม้ที่งอกใหม่ออกให้หมด พอปลายเดือนพฤษภาคม-ต้นเดือนมิถุนายน ก็จะเริ่มทำการปลูกข้าวโดยการช่วยกันปลูก การปลูกข้าวไร่นาปลูกจะจับคู่กัน คู่ใครคู่มันโดยใช้เสียบคมเว้าด้ามยาว เมล็ดข้าวที่นำมาปลูกนั้นต้องนำมาคลุกกับปุ๋ยสูตร 21-0-0 หรือ 16-20-0 ก็ได้ อัตราการใช้ข้าว 1 ถัง ต่อปุ๋ย 2-3 กิโลกรัม หยอดเมล็ดพันธุ์ลงหลุมข้าวประมาณ 10 เมล็ด ให้เห็นปุ๋ย 3-4 เม็ด การใส่ปุ๋ยนั้น จำเป็นต้องใส่ เพราะการปลูกข้าวที่เดิมดินจะขาดธาตุอาหาร จะทำให้ข้าวไม่งาม ปุ๋ยที่ใส่นั้นจะละลายทำให้ข้าวที่งอกออกมาจะได้รับปุ๋ยที่เราใส่พร้อมกับเมล็ดข้าวได้ 1 เดือนจะต้องใส่ปุ๋ยอีกครั้งหนึ่ง พอข้าวตั้งท้องก็ใส่อีกครั้งหนึ่ง เมื่อตอนข้าวยังไม่ตั้งท้องก็จะเอาหญ้าออกถ้าไม่เอาออกหญ้าจะแย่งอาหารของข้าวทำให้ข้าวไม่เจริญทำให้ข้าวแคะแกรน จะไม่ได้ผลผลิต

ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว ประมาณ 4 เดือนกว่าๆ หรือเดือนตุลาคมก็จะเกี่ยวข้าวโดยใช้เคียวเกี่ยว บางคนก็จ้างแรงงานเกี่ยว บางคนก็จะบอกให้คนที่ปลูกข้าวเหมือนกันมาช่วยกันเกี่ยวเสร็จแล้วก็จะตอบแทนกันตามวันที่มาช่วยกัน หลังจากเกี่ยวข้าว 3-5 วัน จะมาช่วยกันมัดเพื่อนำข้าวมาตี แล้วใช้พัดมาพัดเอาเมล็ดข้าวที่ลีบหรือเมล็ดไม่สมบูรณ์ออก จากนั้นก็นำใส่กระสอบๆ ละประมาณ 3 ถัง แล้วมัดปากกระสอบให้แน่นแล้วใส่รถกลับบ้าน

ข้าวไร่จะได้ผลผลิตน้อยกว่าข้าวนา เพราะการเพาะปลูกมีศัตรูพืชเข้ารบกวน เช่น นกเขาลงกินบ้าง ปลูกข้าวไร่ลำบากยิ่งกว่าทำนาพื้นราบ แต่ดีกว่าเพราะปลูกข้าวไร่สามารถปลูกแตงกวา แตงไทย พร้อมกับการปลูกข้าวได้ และมีถั่วบางพันธุ์สามารถปลูกไปพร้อมกับปลูกข้าวไร่ได้

การทำไร่คือวิธีชีวิตคนพื้นเมืองปีหนึ่งปลูกประมาณ 2 ไร่ ได้ผลผลิตข้าว 80-100 ถัง เท่านั้นก็สามารถเลี้ยงคนในครอบครัวได้ 3 คน ได้ทั้งปี แถมยังมีแตงพันธุ์ต่างๆ ให้กิน และขายอีกด้วย เท่านั้นที่เพียงพอสำหรับชาวไร่ชาวนา ดังคำว่า “ไม่มีคำว่าจนสำหรับคนชน”

แผนภาพที่ 4.33 ภาพการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวผสมปุ๋ยเพื่อปลูก

แผนภาพที่ 4.34 ภาพการหยอดเมล็ดข้าวลงในหลุม

แผนภาพที่ 4.35 ภาพการดูแลไร่ข้าวก่อนข้าวตั้งท้อง และแต่งที่ปลูกแทรกในไร่ข้าว

(ผู้ให้ข้อมูลนายสมบุรณ์ แก้วมณีรัตน์)

4.1.5.4 การปลูกข้าวนาดำ

การทำนาดำ เริ่มทำนาประมาณเดือนมิถุนายน – กรกฎาคม ของทุกปี การทำนาปัจจุบันนี้ใช้รถไถนา เพราะควายถูกขายไปหมด รถไถนาถูกนำเข้ามาแทนที่ควายเมื่อปี พ.ศ.2515 สมัยก่อนการใช้ควายไถนา ก็จะต้องมีคนเลี้ยงควาย 1 คน ต่อครอบครัว ชาวบ้านจึงหันมาใช้รถไถแทน วัว ควาย เพราะสะดวก และใช้ระยะเวลาในการไถนาน้อยเสร็จเร็ว ประหยัดเวลาไม่ต้องไถนาตอนเช้าและตอนบ่ายและไม่ต้องมีภาระเลี้ยงควาย ชาวนาจึงนิยมใช้เครื่องจักรแทนควาย แต่มาตอนนี้น้ำมันแพงต้นทุนการไถนาจึงสูงกว่าการใช้ควายไถนา หลังจากขายควายไปก็เป็นยุคควายเหล็ก (รถไถนา)

วิธีการทำนา เริ่มตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ด้วยการตัดหญ้าและวัชพืชในแปลงนาและรอบๆ แปลงนา จากนั้นเตรียมแปลงนาสำหรับหว่านกล้าโดยนำน้ำเข้านาหรือน้ำจากฝนตกแล้วไถนาตะเพื่อกำจัดวัชพืช แล้วคราดให้ดินในนาเรียบเป็นชั้นเลนนำวัชพืชออก แล้วจัดเตรียมแปลงเพื่อหว่านกล้าที่จะนำไปปลูกในแปลงดินที่เตรียมไว้

การเตรียมกล้า นำข้าวเปลือกที่จะนำไปเป็นกล้านำแช่น้ำทิ้งไว้ 2 คืน แล้วนำออกมาหมัก 3 คืน พอเมล็ดข้าวแตก จึงนำไปหว่านในแปลงที่เตรียมไว้พอดันกล้าได้ประมาณ 15 วัน ก็เตรียมปักคันทนาเพื่อไม่ให้คันทนามีรูรั่ว แล้วเริ่มไถคราดดินในนาให้เรียบเตรียมที่จะปลูก

เมล็ดข้าวเปลือกที่ใช้เป็นกล้าที่หว่านใช้เวลาประมาณ 1 เดือน เมล็ดข้าวเปลือกจะงอกงามเจริญเติบโตเป็นต้นกล้าแข็งแรง แล้วถอนกล้าออกจากแปลงนำไปปลูกในที่นาที่เตรียมพื้นที่ไว้ พอปลูกข้าวหรือดำนาเสร็จ กล้าจะใช้เวลาเจริญเติบโตเป็นต้นข้าวออกรวงประมาณ 5-6 เดือน จึงเริ่มเก็บเกี่ยว ประมาณเดือนพฤศจิกายน-เดือนธันวาคม ระหว่างการเจริญเติบโตของต้นกล้าต้องหมั่นดูแลน้ำไม่ให้ขาด ใส่ปุ๋ย หากมีหญ้าหรือวัชพืชขึ้นในแปลงนาต้องจัดการเอาออกให้หมด

การเก็บเกี่ยวข้าวบางที่ก็เอามือเกี่ยว บางที่ก็จ้างแรงงานวันละ 120-150 บาท ใช้เวลาประมาณ 3-4 วัน เกี่ยวข้าว 3 ไร่ เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จก็ถึงขั้นตอนการตีข้าว ก็ช่วยกันตีข้าว หรือนวดข้าว บางที่ก็เอามือเกี่ยวบางที่ก็ต้องจ้างแรงงานวันละเท่าไร 150-200 บาท ใช้เวลานวดข้าวหรือตีข้าวหนึ่งไร่ ต่อหนึ่งวันเสร็จแล้วนำข้าวไปเก็บในยุ้ง หากต้องการนำมากินต้องนำข้าวไปสีที่โรงสีที่บ้านพ่อน หมู่ที่ 2 ตำบลหนองควาย โรงสีคิดค่าสีข้าวกระสอบละสิบบาท การปลูกข้าวส่วนใหญ่ที่นี่ใช้เมล็ดข้าวพันธุ์ ก.ข.6 หรือข้าวพื้นบ้านข้าวเหนียวทอง

แผนภาพที่ 4.36 ภาพชาวนากำลังถอนกล้าเพื่อนำไปดำหรือปลูกในแปลง

แผนภาพที่ 4.37 ภาพชาวบ้านกำลังดำนาหรือปลูกข้าว

แผนภาพที่ 4. 38 ภาพนาข้าวในหุบเขาที่กำลังออกรวง

4.1.5.5 การทำไพลตองตึง

นับจากอดีตถึงปัจจุบันไพลตองตึงเป็นไพลตองที่มีคุณค่าและคุณประโยชน์มากสำหรับวิถีชีวิตของคนชนบทหรือคนบ้านนอก โดยเฉพาะชนบทบ้านแก้งเดื่อหมู่ที่ 3 บ้านแม่ชะหมู่ที่ 5 และหมู่บ้านอื่นๆ ของตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ ในสมัยที่ถุงพลาสติกยังไม่มีบทบาทและหายากในสมัยนั้น ประมาณ พ.ศ.2515 ถุงพลาสติกและกล่องโฟมยังไม่ค่อยมี ถึงจะมีแต่ก็หายากมาก ขณะนั้น การห่อขนมห่อข้าวและห่อวัสดุ หรืออาหารต่างๆ ไพลตองมีบทบาทสำคัญค่อนข้างมาก โดยเฉพาะไพลตองตึงจะใช้ห่อข้าวไปทำไร่ ทำสวน หรือว่าไปธุระไกลๆ ไพลตองตึงที่นำมาใช้จะเป็นไพลตองที่แก่กึ่งอ่อน

ในเทศกาลสงกรานต์หรือปีใหม่เมือง ชาวบ้านจะเก็บไพลตองตึงทั้งไพลเล็กและไพลใหญ่มาเพื่อห่อทำเป็น กรวย ใส่หมากพลูใช้ในการรดน้ำดำหัวโดยใช้ไพลเล็ก สำหรับไพลใหญ่นำมารองถาดชุดมะพร้าวข้างใช้รองขนมปาดข้างใช้ห่อผักหวาน ห่อไข่มดส้ม ห่อเห็ด ฯลฯ

วิธีการเก็บไพลตองตึง

พอถึงฤดูแล้งประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม ไพลตองตึงเริ่มร่วงหล่นตามฤดูกาล ชาวบ้านจะเก็บไพลตองตึงที่หล่นในช่วงนี้โดยเลือกใบที่ไม่มีรูและรูปใบสวยงาม แต่ต้องเก็บในตอนเช้า เพราะน้ำค้างยังไม่แห้ง ถ้าเก็บในตอนสายจะทำให้ไพลตองตึงกรอบและแตกง่าย นำมารวมกันทำหบายาก ดังนั้นต้องตื่นแต่เช้าเพื่อเก็บไพลตองตึงให้มีคุณภาพ

การทำไพลตองตึง ขั้นแรกต้องหาวัสดุอุปกรณ์ เช่น ดูก้าน กูดลิบ ตอกจ๋าม โดยทำจากไม้ไผ่ซาง ไม้บง เป็นต้น

ดูก้าน คือ การนำไผ่ซางหรือไผ่บงมาตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 1.50 เมตร หรือ แล้วแต่การกำหนดความยาวที่จะใช้มุงหลังคา จากนั้นทำการผ่าไผ่ออกเป็นซีกกว้างขนาด 1-1.50 เซนติเมตร ถ้าคนทำขยันและต้องการความสวยงามก็จะเหลาซีกไผ่ที่ผ่าออกมาเอาผิวที่คมออกจะได้ไม่บาดมือ

กูดลิบ คือ การนำไผ่ซางหรือไผ่บงมาตัดเป็นท่อนยาวประมาณ 1.50 เมตร เท่าดูก้าน แต่ผ่าออกเป็นซีกบางกว่าหนาประมาณครึ่งเซนติเมตร จากนั้นนำไปแช่น้ำทิ้งไว้ประมาณ 2-3 วัน หรือ 1 อาทิตย์ (ถ้าไม่แช่น้ำมอดจะกิน)

ก่อนจะไพลตองตึงต้องนำไพลตองตึงมาแช่น้ำให้ไพลตองอ่อนเสียก่อนหลังจากนั้นก็นำไพลตองมาตัดก้านไพลออกเพื่อไม่ให้เกะกะและดูสวยงาม การจะไพลไพลตองตึงนั้นต้องมีการเรียนรู้ หรือฝึกในการไพลฝึกง่ายนิดเดียวประมาณ 10-20 นาที ก็สามารถไพลได้แล้ว เมื่อไพลเสร็จแล้วต้องนำมาซ้อนทับกันไว้และยกไม้มาทับข้างบนให้ไพลตองที่ไพลแบนเรียบดูสวยงาม

คุณประโยชน์ของไพลตองตึง นั้นมีมากกว่าที่เราคิด คือ สามารถทำคุณประโยชน์และทำรายได้ต่อปีไม่น้อย เมื่อไพลเสร็จแล้วจะมีคนมารับซื้อไปมุงหลังคาที่นิยมใช้ไพลตองตึงมุงหลังคากันมากก็คือการทำกิจการร้านอาหาร เพราะไพลตองตึงนำมามุงหลังคาแล้วจะเย็นเพราะกันความร้อนได้ดี ชาวไร่ชาวนาจะนำไพลตองตึงไปทำหลังคากระท่อมตามหัวไร่ปลายนาจะเห็นอยู่ทั่วไปเพราะ ไพลตองและไม้ไผ่หาง่ายตามป่าชุมชนและป่าทั่วไป และประหยัดค่าใช้จ่าย

เดี๋ยวนี้ราคาไพลละ 5-6 บาท ยิ่งเดี๋ยวนี้การเกษตรจะใช้ไพลตองตึงไพลใบเดียวไม่ต้องซ้อนเป็นคู่เหมือนที่ไพลมุงหลังคา ที่นำมาใช้ในการเกษตรคือ การปลูกสตอเบอรี่ใช้คลุมแปลงเพื่อป้องกันหญ้าคาและรองผลของสตอเบอรี่ไม่ให้ถูกดิน และจากการทดลองของชาวสวน สตอเบอรี่พบว่าการใช้พลาสติกคลุมแปลงจะใช้ต้นทุนสูงและพลาสติกจะมีอุณหภูมิสูงกว่าไพลตอง และไพลตองตึงจะช่วยย่อยสลายและ

ทำจัดง่ายกว่าพลาสติก ชาวสวนเลยหันมาใช้ใบตองตึงที่ไหลแล้วโดยเฉพาะเกษตรกรอำเภอสะเมิงต้องไปซื้อจากอำเภออื่นมาใช้คลุมแปลงสตอเบอรี่ของตน

แผนภาพที่ 4. 39 ภาพไหลตองตึง

แผนภาพที่ 4. 40 ภาพใบตองตึงที่เก็บมาจากป่า

(ผู้ให้ข้อมูลนายสมบุรณ์ แก้วมณีรัตน์)

4.1.5.6 การทำขนมปาด

ขนมปาดเป็นขนมพื้นเมืองหาทานได้ยากและไม่มีขายในท้องตลาด จะหาทานได้ในประเพณีสำคัญของท้องถิ่น คือ ประเพณีสงกรานต์ หรือ “ปีใหม่เมือง” ขั้นตอนการทำขนมปาดทำค่อนข้างยาก และต้องใช้คน 4-5 คนทำ

ทำไมตั้งชื่อว่า “ขนมปาด” อาจจะเป็นเพราะเวลาจะรับประทานต้องใช้มีดปาด ขนมปาดในตำบลบ้านปงทำกันไม่กี่หมู่บ้าน แต่บ้านแก้าเดื่อ หมู่ที่ 3 จะทำกันทุกปีที่บ้าน “พ่อดำ กันธา” ที่เป็นผู้อาวุโสในหมู่บ้านเป็นแกนหลักในการทำ พ่อดำเล่าว่า “สูตรการทำขนมปาดสืบทอดกันมาจากสมัยอัยอ่อง อัยปิง (เป็นผู้เฒ่าในหมู่บ้านที่เสียชีวิตไปแล้วหลายสิบปี) การทำขนมปาดอาจจะเป็น กุศโลบาย ของคนในสมัยก่อนที่ให้คนในหมู่บ้านทำกิจกรรมร่วมกัน มีโอกาสได้พูดคุยปรึกษาหารือกัน เพราะกระบวนการทำมีหลายขั้นตอนต้องช่วยกันทั้งผู้หญิง และผู้ชาย

การเตรียมวัสดุ/อุปกรณ์ในการทำขนมปาด

- 1.สถานที่ๆ เหมาะสำหรับตั้งเตาไฟ
- 2.ฟืน
- 3.กระทะ+ไม้พาย, หม้อต้มหรือหม้อแกง
- 4.แป้งข้าวเหนียว, น้ำอ้อย, มะพร้าวขูด,กะทิ

วัสดุที่ใช้

1.แป้งข้าวเหนียว	4	กิโลกรัม
2.มะพร้าวแก่จัดขูด	5	ลูก
3.น้ำอ้อยสับละเอียด	3	กิโลกรัม
4.กะทิขนาด 250 มิลลิลิตร	2	กล่อง
5.ถั่วลิสงคั่ว	2	กำมือ
6.งาขาวหรืองาดำก็ได้		
7.น้ำมันพืช		
8.ใบตองตึงหรือใบพลวง		

ขั้นตอนการทำขนมปาด

1.นำข้าวแป้งที่ตำด้วยมือแล้วร่อนให้ละเอียดผสมกับแป้งที่ซื้อเป็นถุงสำเร็จ(ตามท้องตลาด) อัตราส่วน 1:1 ถ้าใช้แต่ข้าวแป้งที่เราตำเองขนมจะแข็ง รับประทานไม่อร่อย ข้าวแป้งที่นำมาตำนั้นต้องแช่น้ำให้ข้าวเปื่อยก่อนแล้วสะเด็ดน้ำให้แห้งแล้วจึงนำมาตำ เมื่อผสมแป้งเข้ากันดีแล้วใส่น้ำแล้วนวดแป้งจนสามารถปั้นได้แล้วนำมาปั้นขนาดเท่าลูกส้มและบีบให้แบนประมาณ 1 ซม.

2.ตั้งหม้อหรือกระทะเล็กต้มน้ำให้เดือด แล้วนำเอาแป้งที่ปั้นแล้วใส่ลงหม้อครั้งละ 5-6 ชิ้น หรือพอประมาณ รอจนกว่าแป้งจะลอยขึ้นมา ตักออกใส่หม้อพักไว้ (เมื่อต้มเสร็จแล้วย่างทิ้งไว้จนกว่าจะแห้งนานเวลากวนจะเข้ากันช้า)

3. ตั้งกระทะใบใหญ่ ใส่ไฟพอกกลางๆ ไม่ร้อนเกินไปให้น้ำมะพร้าวไม่หรือมะพร้าวขูดลงกระทะคั่วจนหอมเหลืองกรอบนำน้ำอ้อยลงไปคลุกเคล้าให้เข้ากันใช้เวลาพอประมาณ เมื่อน้ำอ้อยละลายเข้ากันดีแล้ว

ลองนำไม้พายที่ใช้กวขนขึ้นมาน้ำในกะละมังหยอดน้ำอ้อยลงตุ๋ก 1 นาที นำมาหักดูถ้ายังเหนียวอยู่ ยังใช้ไม่ได้ต้องกวต่อไปสักพักหนึ่งลองดูนำมาหยอดน้ำ ถ้าสามารถหักได้เป็นอันว่าใช้ได้

4.นำชิ้นแป้งที่พับไว้ลงกว(ขั้นตอนนี้ต้องใช้แรงงานคนหลายคน) เพื่อจะตักกวขนมาให้เข้ากัน จนไม่เห็นความขาวของแป้งต้มเมื่อเข้ากันดีแล้วนำกะทิที่เตรียมไว้ราดลงในกะทะแล้วกวให้ทั่ว

5.ใส่ถั่วลิสงคั่วลงไปโดยโรยให้ทั่วใส่งาขาวหรืองาดำไปพร้อมๆกันก็ได้เล็กน้อย และเหลือไว้ แต่งหน้าขนม

6.เตรียมถาดรองขนมโดยใช้ใบตองตึงหรือใบพลวงทาด้วยน้ำมันพืช เพื่อไม่ให้ขนมติดใบตอง เมื่อขนมได้ที่แล้วตอนนี้คนกวขนจะตักขนมขึ้นพร้อมกันคะเนให้ได้ขนาดของถาดรองขนม อีกคนหนึ่ง เตรียมน้ำเพื่อใช้ชุบมือตอนรูดขนมปาดออกจากไม้พาย หรือไม้กว เมื่อขนมออกจากไม้พายหมดแล้ว แม่บ้านจะนำใบตองตึงทาด้วยน้ำมันพืชปิดขนมแล้วกดให้แบนเรียบแล้วนำงาดำหรืองาขาวมาแต่งหน้า ขนม ให้ดูน่ารับประทานยิ่งขึ้น

**เมื่อขนมหม้อแรกเสร็จแล้วต้องล้างกระทะให้สะอาดเพื่อจะได้ให้กลุ่มอื่นกวต่อไป

**หมายเหตุ ทำไมต้องคั่วมะพร้าวขูดจนแห้งกรอบ เพราะถ้าไม่กรอบขนมจะเก็บไว้ได้ไม่นาน ขนมปาดนี้ เก็บไว้ได้เป็นอาทิตย์ถ้านำไปตากแห้งสามารถนำมาทอดรับประทานได้อีก และอีกอย่างหนึ่งสำคัญ การใช้ไฟกวขนมปาดไฟต้องสม่ำเสมอ

(ผู้ให้ข้อมูล นายสมบุรณ์ แก้วมณีรัตน์)

4.1.5.7 การเก็บฝัอง

ฝัองในป่า มี 2 ชนิด คือ

1.ฝัองหลวง (ภาษาพื้นบ้าน) ชอบทำรังอยู่บนกิ่งไม้ ขนาดของตัวฝัองใหญ่ประมาณ 1 ซม. ลำตัวมีสี เหลืองดำตัวโตกว่าฝัองโก้น (ฝัองหลวง ตัวสีดำ ตัวสีเหลือง ตีนสีดำ)

2.ฝัองโก้น (ภาษาพื้นบ้าน) ชอบทำรังในโพรงไม้ ขนาดตัวจะเล็กกว่าฝัองหลวง ลำตัวมีสีดำๆ เหลืองๆ ออกสีทึมๆ ไม่ดำสนิท แต่ตีนฝัองมีสีดำ

ลักษณะนิสัยของฝัอง

1.ฝัองหลวง (ภาษาพื้นบ้าน) จะมีนิสัยดุร้ายมากเมื่อถูกรังแก ถ้าฝัองตอยคนใดนั้น มันจะตอยอยู่คนเดียว เพราะมันได้กลิ่นตัวคน ต้องหนีให้ไกลจากรังฝัองที่ตอย อาหารของฝัองคือเกสรดอกไม้ และน้ำ

2.ฝัองโก้น (ภาษาพื้นบ้าน) มีนิสัยดุร้ายแต่ดูน้อยกว่าฝัองหลวง พืชก็จะน้อยกว่าฝัองหลวง อาหารของฝัองโก้นคือเกสรดอกไม้ และชอบตอมคนเดินป่า เวลาที่มีกลิ่นเหม็นออก

ช่วงเวลาในการเก็บน้ำฝัองในช่วงฤดูร้อน ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ชาวบ้านมัก นิยมเก็บรังฝัองและน้ำฝัอง จากฝัองทั้ง 2 ชนิด แต่ส่วนมากจะชอบเก็บฝัองที่ทำรังบนต้นไม้เพราะน้ำจะหวาน กว่าฝัองที่ทำรังในโพรงไม้

ลักษณะรังของผึ้ง

1. ผึ้งหลวงหรือผึ้งรัง (ภาษาพื้นบ้าน) รังจะยาว 70-90 ซม. หน้า 10-20 ซม. คล้ายรูปวงกลม หรือครึ่งวงกลม ยานๆ จะมีไขและน้ำหวาน

2. ผึ้งโก้น จะอยู่ในโพรงไม้เป็นชั้นๆ แบ่งเป็นชั้นไขและชั้นน้ำ

อุปกรณ์ในการเก็บผึ้ง มีดังนี้

1) ไม้ซางแกล้งๆ ผ่าเป็นซี่ประมาณ 3-4 อัน และหลาวให้แหลม

2) ไม้ยาวประมาณ 5-8 เมตร เจาะรูให้ตรงกันทั้ง 2 ด้าน

3) ถังสี 1 ใบ เจาะรูให้ตรงกันทั้ง 4 ด้าน (ถังสีขนาดไหน) 4) ถ้าวัวล้นนำมาทุบให้แตกแล้วเอามาฉีกเป็นชิ้นเล็กๆ ตากให้แห้ง

วิธีการเก็บผึ้ง

เมื่อพบเห็นรังผึ้งแล้วต้องทำเครื่องหมายไว้ที่ต้นไม้ที่ผึ้งทำรังอยู่ แล้วไปเตรียมอุปกรณ์มาเก็บผึ้ง

1. ผึ้งหลวง หรือผึ้งรัง จะอยู่บนต้นไม้ ชาวบ้านจะใช้ไม้ไผ่ซางมาทำเป็นไม้ยาว 5.8 เมตร มาเจาะรูให้ตรงกันทั้งสองด้าน แล้วนำไม้ไผ่ที่ผ่าไว้กว้างประมาณ 2-3 ซม. ยาว 20 ซม. มาสอดใส่รูไม้ไผ่ที่เจาะไว้แล้วตอก หรือ ตีขึ้นตามลำต้นไม้ตอกติดกับต้นไม้ แล้วนำถ้าวัวล้นวางจิดที่แห้งแล้วมาจุดไฟให้แดงทั่วแล้วเอาคว้นไปรมที่แม่ผึ้งที่เกาะอยู่ตามรัง พอแม่ผึ้งหนีไปจนหมด เหลือแต่รังไขกับน้ำหวานใช้มีดปาดรังของผึ้งออกประมาณ 10-20 ซม. แล้วใส่ถุงไว้อย่าให้ทับกันแน่น พอไขออกหมดแล้วนำใส่ถังสีที่เตรียมไว้ นำเชือกที่ผูกติดอยู่กับปากถังมาผูกกับกิ่งไม้ที่มีน้ำผึ้งอยู่ให้พอดี แล้วใช้มีดตัดเป็นชิ้นเล็กพอประมาณให้ตกลงในถัง เสร็จแล้วส่งให้คนที่ขึ้นไปด้วย ค่อยๆ ลงมาจากต้น

2. ผึ้งโก้นจะอยู่ในโพรงไม้ หรือในบ้านที่มีโพรง ชาวบ้านจะใช้ไฟรมคว้น แล้วใช้ขวานเจาะเพื่อเอาไข และน้ำผึ้งออกมา

เมื่อเก็บผึ้งและน้ำหวานแล้ว เราก็จะแยกไว้คนละส่วน อย่าให้ไขของผึ้งตกในน้ำผึ้ง จะทำให้น้ำหวานกลายเป็นสีขาวไม่เป็นสีแดง ส่วนไขของผึ้งถ้าไปกันหลายคนก็แบ่งกันไปกิน แล้วน้ำผึ้งจะนำมาบีบให้สะอาด ใส่ขวดเหล้าแสงโสม(ที่ล้างสะอาดแล้วและต้องแห้งสนิทไม่ให้มีน้ำตกค้างอยู่กันขวดจะทำให้ น้ำผึ้งเหลวและไม่หวาน และไม่หอม

วิธีการสังเกตว่ามีรังผึ้งอยู่บริเวณไหน ต้องดูว่าผึ้งจะลงมากินน้ำตรงบริเวณลำห้วยไหนบ้าง ถ้ามีผึ้งบินลงมากินน้ำตรงบริเวณใดบริเวณหนึ่ง แล้วดูผึ้งบินไปทางไหน เราจะตามผึ้งที่บินขึ้นไปที่รังผึ้งได้

ข้อควรระวังในการเก็บผึ้ง คือเวลาถูกผึ้งต่อย ให้ใช้ปากกาจิ้มเอาพิษออก แล้วทาด้วยแอมโมเนีย

ประโยชน์ของผึ้งทั้ง 2 ชนิด

1. รังไขผึ้งนำมาทำอาหารและขายกิโลกรัมละ 200 บาท (เป็นรายได้เสริมให้ครอบครัว) ขายเป็นขวดซีดๆ ละ 20 บาท ไขของผึ้งต้องเลือกไขที่เป็นสีขาวไปขายจะได้ราคา

2. น้ำผึ้งนำมาเป็นอาหารและส่วนผสมของยาสมุนไพรขายได้ราคาขวดละ 150-200 บาท (ขวดแสงโสม)

3. ผึ้งช่วยผสมเกสรดอกไม้ ทำให้ไม้ผลติดผล เป็นผลดีกับเกษตรกร

แผนภาพที่ 4. 41 ภาพลักษณะรังผึ้งแบบกลม

แผนภาพที่ 4. 42 ภาพลักษณะรังผึ้งแบบวงรี

(ผู้ให้ข้อมูล นายอินสม สิงห์คำและนายผลแก้ว แก้วมาเวียง)

4.1.5.8 การเก็บรด่วน หรือหนอนไม้ไผ่

รด่วน หรือหนอนไม้ไผ่ มีช่วงฤดูกาลในการหา “รด่วน” คือฤดูฝน ประมาณเดือนสิงหาคม ถึง เดือนกันยายน

อุปกรณ์ในการหารรด่วน

1. มีดอีโต้หรือขวาน

2. กระบอกไม้ไผ่ เป็นที่ใส่รด่วนจะดีที่สุดเพราะตัวรด่วนจะไม่ตาย

ลักษณะของลำไผ่ ที่มีรด่วนอยู่ รด่วนสามารถอยู่ในหน่อไผ่หลายชนิด รด่วนจะเข้าอยู่โดยการวางไขของผีเสื้อในช่วงประมาณปลายเดือนมิถุนายนจะวางไขในหน่อไผ่ยาวประมาณ 1 เมตร ถึง 1 เมตร 50 เซนติเมตร ประมาณเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน สามารถนำรด่วนออกมาจากลำไผ่ได้สังเกตจากลำไผ่จะมีรูสูงจากพื้นดิน 30 เซนติเมตร ถึง 2 เมตร รูของรด่วนหรือหนอนไม้ไผ่ถ้าเราสังเกตให้ดี บางเข้ารูข้าวของตัวหนอนชาวบ้านเรียกว่า “ต้างแน” จะอยู่สูงก็มีถ้าเราใช้มีดฟัน หรือเจาะดูจะมีน้ำไหลออกมาสีเหลืองๆ แล้วส่องดูจะมีรูตามปล้องของหน่อไผ่ขึ้นไปข้างบน ให้ฟันลงมาทั้งเล่ม แล้วฟันเปิดทุกข้อจนกว่าจะเจอตัวหนอน ส่วนมากในช่วงต้นเดือนถึงกลางเดือนสิงหาคม ตัวหนอนจะขึ้นไปกินหน่อแทบสุดยอดของหน่อไผ่ เวลาจะเจอตัวหนอนต้องเปิดที่เลาะข้อถ้าเปิดพร้อมกันจะเก็บตัวหนอนไม่ทัน

ระยะตัวหนอนมารวมกัน หรือ “มาซ้อนกัน” จะมารวมกันที่เหนือรูเข้าจะตัดมาทั้งปล้องก็ได้โดยไม่ต้องเจาะเอาตัวหนอนออก แต่ต้องเสียไม้ไผ่ไป 1 เล่ม แทนที่จะเก็บไว้ใช้เป็นแม่พันธุ์ของหน่อปีหน้าต่อไป **ที่ที่เคยมีตัวหนอนทุกปีก็จะมีอยู่แถวนั้นตลอด แต่การหาตัวหนอนนั้นก็ต้องเก็บอย่างพอเพียงสำหรับตัวหนอนไม้ไผ่นั้นบางแห่งมีการเพาะเลี้ยงประสบความสำเร็จแล้ว สำหรับบ้านเราออกตามธรรมชาติเราจะได้กินรด่วนทุกปี เดี่ยวนี้ค่อนข้างหายากแล้ว เพราะผู้คนมากกว่าตัวหนอน และประการสำคัญไม่ได้หาเฉพาะกินแต่หาเพื่อนำไปขายด้วย ทำให้ความต้องการตัวหนอนรด่วนมีมากขึ้น แต่จำนวนตัวหนอนน้อยลง บางครั้งตัวของคนในชุมชนเองเป็นตัวหนอนซึ่งเป็นตัวหนอนกินทั้งหน่อไผ่ กินทั้งป่า จึงทำให้ตัวหนอนหรือรด่วนไม่มีที่อยู่อาศัย เพราะมนุษย์กินทั้งหนอน กินทั้งหน่อไผ่

ลักษณะการอยู่อาศัยของรด่วน อยู่ในไม้ไผ่จะมีกาบห่อหุ้มปล้อง สังเกตดูจะมีรู มีน้ำออกมาจากรูนั้นเล็กน้อย หน่อนั้นถ้าสังเกตดีๆ ข้อจะเหลือง ถ้าให้แน่ใจให้ดูรวมๆ ลำต้นของหน่อไผ่ ถ้ามีรู และมีลักษณะดังกล่าว จะเป็นที่อยู่ของรด่วน ในช่วงเดือนสิงหาคม รด่วนจะอ่อนไม่ค่อยมัน หรืออร่อยมากนัก รด่วนจะกินอาหารและอยู่ตามปล้องของหน่อไผ่ การเก็บก็ช้า แต่ถ้าช่วงปลายเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน ช่วงนี้ตัวหนอนจะแก่ จะลงมาที่เหนือรูข้าวของหนอน เวลา เก็บ ไม่ต้องตัดลงทั้งเล่ม เพียงแค่เจาะตรงนั้นก็เก็บออกจากกระบอกไม้ไผ่ได้โดยไม่ต้องทำลายหน่อนั้นเลย ส่วนมากจะหารรด่วนในเดือนสิงหาคมเพราะช่วงนี้ชาวบ้านต่างคนก็ต่างหา (ซำก็จะไม่ทันคนอื่น)

การเก็บรด่วน หรือตัวแน หรือหนอนไม้ไผ่ ต้องตัดกระบอกไม้ไผ่ที่อายุน้อยมีลักษณะเหมือนกับที่หนอนอยู่ตัดเอา 1 ปล้อง เมื่อเก็บได้แล้วนำไปไม้มาปิดกระบอก ไม้ให้ตัวหนอนออก แต่อย่าให้แน่นเกินไป เดี่ยวตัวหนอนจะตายจะทำให้ตัวหนอนดำ ไม่น่ากิน เมื่อนำกลับมาบ้านก็ต้องทำความสะอาดโดยเก็บเอากากไม้ที่ติดออก แต่ไม่ต้องล้างน้ำถ้าล้างหนอนจะตาย ถ้าจะทำอาหารค่อยล้างออกไผ่ลำหนึ่งจะมีหนอนรด่วนอยู่ประมาณ 2-6 ชีด สามารถขายรด่วนได้กิโลกรัมละ 200-250 บาท

การนำรถด่วนไปประกอบอาหาร สามารถนำรถด่วนมาดำนํ้าพริก โดยใช้พริกหนุ่ม หัวหอมแดง เกลือ หรือนํ้าปลาก็ได้ พริกหนุ่ม 4-5 เม็ด หอมแดง 2-3 หัว โดยนํ้าพริกและหัวหอมแดงมาเผาไฟให้สุก เช่น นํ้าพริกทั่วไปต่อรถด่วน 1-2 ชีด นำรถด่วนมาต้มให้สุกนำมาโขลกให้เข้ากันชิมดูเติมนํ้าปลาตามใจชอบผักเป็นเครื่องเคียง หน่อไม้สุก แดงกวา ผักต่างๆ หัวสามคำ –ทอดกรอบ โดยทอดให้เหลือง(อร่อยมาก)

แผนภาพที่ 4. 43 ภาพรถด่วนอยู่ในกระบอไม้ไผ่

(ผู้ให้ข้อมูล นายสมบุรณ์ แก้วมณีรัตน์)

4.1.5.9 การเก็บต่อ

ต่อ ที่พบเห็นโดยทั่วไปในป่า มี 7 ชนิด คือ 1.ต่อขี้หมู 2.ต่อแม่ดำ(ต่อหม่อน) 3.ต่อแม่แดง (ภาษาพื้นบ้านเรียก “ต่อฝอย”) 4.ต่อนอนวัน 5. ต่อหม่น (แมงหม่น) 6.ต่อขี้ควาย 7. ต่อหัวเสือ
ลักษณะของตัวต่อแต่ละชนิดมีรายละเอียดดังนี้

1)ต่อขี้หมู (ต่อหลุม) มีขนาดเท่าจิ้งหรีดหรือขี้กุงตัวจะมีดำมีคาดสีเหลืองตรงกลางลำตัวหัวจะมีสีน้ำตาลแดง

2) ต่อแม่ดำ(ต่อหม่อน) มีขนาดเท่าจิ้งหรีดธรรมดา ลำตัวมีสีดำทั้งตัว ส่วนหัวจะออกสีน้ำตาลแดง โดยเฉพาะตัวต่อแม่ดำจะดุร้ายมากกว่าต่อชนิดอื่นๆ ช่วงที่มีอาการดุร้ายมากที่สุดคือช่วงเดือนตุลาคม (เป็นช่วงข้าวไร่กำลังสุก)

3) ต่อแม่แดง (ภาษาพื้นบ้านเรียก “ต่อฝอย”) มีขนาดเท่าจิ้งหรีดลำตัวจะมีสีแดงทั้งตัวต่อแม่แดงจะชอบกินเนื้อหมู ปลา และตักแตนเป็นอาหาร

4) ต่อนอนวัน ตัวจะมีขนาดเล็กกว่าจิ้งหรีดเล็กน้อยลำตัวมีสีเหลืองตลอดลำตัว ต่อนอนวันจะออกหากินในเวลากลางคืน(เพราะฉะนั้นจึงเรียกต่อนอนวัน)

5) ต่อก้อน (แมงก้อน) มีขนาดเท่าจิ้งหรีดหรือขี้กิ้งลำตัวจะมีสีเทาตลอดลำตัว จะออกหากินเวลากลางคืนเหมือนตอนกลางวัน

6) ต่อก้อน (แมงก้อน) มีขนาดเท่าจิ้งหรีด ลำตัวจะมีสีดำคากกลางด้วยสีเหลืองเหมือนต่อก้อน ห้วจะมีสีน้ำตาลแดงแต่ตัวจะเล็กกว่าต่อก้อน

7) ต่อก้อน (แมงก้อน) มีขนาดเท่าจิ้งหรีดลำตัวจะมีสีดำ ห้วมีสีน้ำตาลแดงเหมือนตัวต่อแม่ดำแต่จะมีขนาดเล็กกว่า

ลักษณะนิสัยของต่อ

ต่อเป็นสัตว์ที่มีนิสัยดุร้ายมาก มีพิษร้ายแรงโดยเฉพาะต่อแม่ดำหากถูกต่อดูดยมาก ๆ อาจจะพิการหรือเสียชีวิตได้

ลักษณะรังของต่อ

1) รังต่อก้อน (ต่อกลุ่ม) รังของมันจะอยู่ในโพรงดินเวลามันสร้างรังมันจะตะคุบดินออกมาทำเป็นโพรงถึงจะทำรัง สังเกตได้ว่าหากตัวต่อเยอะโพรงของรังก็จะใหม่ หากตัวต่อน้อยโพรงของรังจะไม่ใหญ่ รังของต่อก้อนมีไม่เกิน 4 แวน หรือ 4 แถบ

2) รังต่อแม่ดำหรือต่อหมอน ลักษณะคล้ายส้มโอหัวจุก บริเวณข้างรังของมันจะกัดไปไม่ออก ทั้งหมดมันจะสร้างรังบนกิ่งไม้

3) รังต่อแม่แดง (ภาษาพื้นบ้านเรียก “ต่อฝอย”) ลักษณะรังคล้ายฟักทองคางคกสร้างรังตามกิ่งไม้เหมือนกัน

4) รังต่อนอนวันสร้างรังในโพรงไม้ หรือตามกิ่งไม้แต่ไม่สูงนักลักษณะรังคล้ายลูกมะพร้าว

5) แมงก้อนชอบสร้างรังในโพรงไม้ใหญ่ ๆ รังของมันมักจะสร้างในโพรงไม้ขนาดของรังขึ้นอยู่กับขนาดของต้นไม้และโพรงไม้

6) รังต่อก้อน ลักษณะของรังเหมือนกองขี้ควาย (สมัยก่อนชาวบ้านเลี้ยงควายเยอะมันจึงเอาขี้ควายแห้งไปทำรัง) รังของมันจะอยู่ตามพุ่มไม้ต่ำไม่สูง ฉะนั้นจึงมีชื่อว่า “ต่อก้อน”

7) รังต่อหัวเสือ ลักษณะรังของมันคล้ายกับแดงโมรูปไข่มันจะนำเอาไม้หรือเปลือกไม้ไปทำรัง ทำรังตามไม้ไผ่หรือกิ่งไม้แต่ไม่สูง รังของมันมีลายคล้ายกับหัวเสือ จึงเรียกว่า **ต่อหัวเสือ**

ต่อทุกชนิดสามารถนำมาเป็นอาหารได้ทั้งหมด และต่อทุกชนิดใช้อุปกรณ์ในการเก็บเหมือนกัน และขั้นตอนการเก็บเหมือนกัน

ช่วงฤดูกาลหาต่อ คือช่วงฤดูฝน ระหว่างเดือนมิถุนายน ถึง เดือนกันยายน

อุปกรณ์ในการหาต่อ คือ 1.ชุดกันฝนอย่างหนา 2.หมวกกันน็อก 3.ถุงมือยาง 4.รองเท้าบูท 5.มุ้งลวดอ่อนคลุมหมวกกันน็อก

วิธีการเก็บต่อ

การเก็บต่อหรือเอาต่อก้อน (ต่อกลุ่ม) ขั้นตอนเก็บต่อคือ 1.เตรียมกระบอกล้างไม้ไผ่บั้งไว้ข้อหนึ่งอัน 2.เตรียมเปลือกมะพร้าวแห้ง

การเก็บต่อก้อน (ต่อกลุ่ม) จะเก็บตอนกลางคืนตัวต่อจะอยู่ในรังที่เป็นโพรงใต้ดินทั้งหมด วิธีเก็บคือเปลือกมะพร้าวแห้งเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วยัดลงในกระบอกล้างไม้ไผ่ที่เตรียมไว้ให้เต็ม แล้วเจาะรูกระบอกล้างไม้ไผ่ขนาดพอประมาณ ตรงที่เราไว้ข้อแล้วจุดไฟบริเวณที่เราเจาะพอไฟติดเอาปลายไม้ไผ่บั้งที่มีรูประมาณ

1 คีบ สอดลงไปในรูแล้วเอาปากกระบอกจ่อไปที่รูที่ตัวต่อเข้าแล้วเอาดินปิดปากกระบอกให้ทั่ว แล้วก็เป่าให้ควันที่อยู่ในกระบอกไม่ไฟให้เข้าไปในโพรงต่อหรือรังต่อประมาณ 10-15 นาที ตัวต่อจะสลบทั้งหมดแล้วก็ใช้จอบขุดให้เจอรังก็สามารถนำรังต่อออกมาจากหลุมได้

หลังจากนำรังของต่อมาถึงบ้านแล้ว นำรังต่อไปนึ่งให้ตัวอ่อนที่อยู่ในรังให้สุก ใช้เวลาหนึ่งประมาณ 30 นาทีก็สุก หลังจากนั้นเราก็นำตัวต่อที่นึ่งสุก แล้วคัดเอาตัวขาวๆ ไปตำน้ำพริกเป็นกับข้าวได้อร่อยสำหรับตัวแก่ก็นำไปทอดน้ำมันให้กรอบกินเล่นได้ดี หากได้ตัวต่อเยอะก็สามารถนำไปขายได้เป็นรายได้เสริมของครอบครัว ขายได้ 600-700 บาท ต่อรัง ขายเป็นกิโลกรัมๆ ละ 180-200 บาทเฉพาะต่อรังแม่ดำถ้ารังโตๆ มีถึง 5-6 กิโลกรัม ช่วงเดือนกันยายนของทุกปีตัวอ่อนที่อยู่ในรังจะเยอะที่สุด รังเปล่าของต่อสามารถนำมาประดับบ้านได้

แผนภาพที่ 4.44 ภาพรังต่อและตัวต่อ

(ผู้ให้ข้อมูลนายไชย วงศ์มหวัน)

4.1.5.10 องค์ความรู้ในด้านพืชสมุนไพร

การเดินทางเส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติ 4 เส้น ทำให้พบว่าสภาพของป่ามีลักษณะแตกต่างกันไป คือ มีทั้งป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าผสมผลัดใบ และในป่ายังประกอบด้วย พรรณไม้ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน ดอกเอื้อง หลากหลายชนิดที่น่าสนใจ รวมถึงสัตว์ปีก สัตว์น้ำและสัตว์บกที่อาศัยอยู่ในป่า ที่สามารถนำมาเชื่อมโยงในการจัดท่องเที่ยวด้านแหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษาระบบนิเวศของป่าและความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ได้ โดยมีตัวอย่างของพรรณไม้ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้านที่ชุมชนสามารถนำองค์ความรู้ด้านสรรพคุณของสมุนไพรมารักษาดูแลสุขภาพให้แข็งแรงปลอดภัยจากอาการเจ็บป่วยได้ เช่น นำสมุนไพรมะโห้โตนมมาต้มกินแก้ปวดหลังปวดเอว หรือ เครื่องนํ้าเน้ (รางจืด) แก้อาการเมาค้าง ซึ่งเป็นความรู้ที่ถูกถ่ายทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ที่ในปัจจุบันพืชสมุนไพรหายากมากขึ้นเพราะไม่ได้รับการดูแลรักษา อนุรักษ์ ซึ่งคนส่วนใหญ่จะใช้ยาแผนปัจจุบันที่ไม่ยุ่งยากไม่มีขั้นตอนมากเหมือนกินยาต้มสมุนไพร แต่ที่มวิจัยกลับมองว่าเป็นโอกาสที่จะนำเสนอคุณประโยชน์และสรรพคุณของสมุนไพรพื้นบ้านในด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการแหล่งเรียนรู้ เพราะกระแสสังคมไทยในปัจจุบันกำลังนิยมใช้สมุนไพรไทยเพื่อสุขภาพเพราะปลอดภัยจากสารเคมีตกค้าง ตัวอย่างของสรรพคุณพืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้านมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4.5 แสดงพรรณไม้ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้านที่พบในป่า

ไม้ยืนต้น	สมุนไพร	ผักพื้นบ้าน	เอื้อง	เห็ด/หน่อไม้
ไม้มะเดะ , ไม้จันทน์	มะโห้โตนม	ผักพ้อคำตี้เมีย	เอื้องแปลงสีพัน	เห็ดหอม , เห็ดลม
ไม้มะแฟน, ไม้ยาง	โตไม้รู้ล้ม	ผักหนาม	เอื้องผิ้ง, เอื้องฟ้ามุ่ย	เห็ดขมิ้น, เห็ดโคน
ไม้สัก, ไม้ตะเคียน	พลับพลึงขาว	ผักกูด	เอื้องผา, เอื้องเงิน	เห็ดไข่ห่าน
ไม้เต็ง, ไม้ปุย	เอื้องหมายนา	ข้าป่า, ขิงแมงดา	เอื้องกำควาย	เห็ดถอบ, เห็ดแดง
ไม้เหียง, ไม้แดง	กวาวเครือขาว	หวานส้ม	เอื้องมอนไข่เน่า	เห็ดข้า, เห็ดลมฟาน
ไม้แงะ, ไม้มะกอก	กวาวเครือแดง	กระชายดำ	เอื้องดิน, เอื้องแซะ	เห็ดปอดม้า
ไม้เต็ง, ไม้ก่อ	แฮปันชัน	บอนเบี้ย	เอื้องพวงหางกระ-	เห็ดห้า, เห็ดขาง
ไม้มะค่าโมง,	เขือแข้งม้า	ส้มป่อย	รอก	เห็ดโป่ง
ไม้ข้าวหลาม	หญ้าชูแสนนางวาน	ผักปลัง	เอื้องคำ	หน่อไร่ , หน่อขาง
ไม้ซาง ไม้บง	เนียมฤๅษี(ค่างคาว	ผักกระถิน	เอื้องเก็กกัว	หน่อบง
ไม้เหี้ยะ	ป่า) เล็บมือนาง	ผักหวานป่า ผักขี้ติ้ว, ปูลิง		

ตารางที่ 4.6 แสดงคุณประโยชน์และสรรพคุณ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน

ชื่อ	ส่วนที่ใช้	ประโยชน์ /สรรพคุณ
1.เอื้องหมายนา	เหง้า	เหง้ามีรสค่อนข้างฉุนขับปัสสาวะ รักษาโรค ริดสีดวงทวารเป็นหนอง รักษาอาการซีฟิริส
2.หญ้าขี้เสนาหางวาน	ทั้งต้น	ต้มกินน้ำเป็นยาอายุวัฒนะ เจริญอาหาร
3.ผักกูด	ใบอ่อน และช่ออ่อน ใบอ่อน	-แกงใส่ปลาสด, ลวกจิ้ม น้ำพริก -แก้มัขั้วร้อน แก้มัพิษอักเสบ บำรุงสายตา บำรุง โลหิต แก้มัโลหิตจาง ขับปัสสาวะ
4.ปลิง (ข้าพลู)	ใบอ่อน ใบอ่อน ดอก (ลูก) ราก	-กินสดใบห่อเมี่ยงคำ เมี่ยงปลาทุย ใส่ในแกงขนุน แกงหน่อ แกงเผ็ด -เจริญอาหาร ขับเสมหะ ทำเสมหะให้เหลว ทำให้ เลือดลมข่าน -ช่วยย่อยอาหาร ขับลมในลำไส้ -บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ ทำให้เสมหะแห้ง
5.หญ้าสาบเสือ	ใบ	-ตำพอกบาดแผล ช่วยห้ามเลือดได้เป็นอย่างดี
6.ผักหนาม	ใบอ่อนและยอด ลำต้น	-ลวกกินกับน้ำพริก หรือกินสด -ต้มกินช่วยลดไข้ กระจายน้ำ บรรเทาการไอ
7.ผักหวานป่า	ยอดอ่อน ใบอ่อน และดอกอ่อน ราก	-หนึ่งหรือกินสดกับน้ำพริก หรือแกงผักหวาน -ระงับพิษ แก้มัพิษร้อนในกระจายน้ำ
8.เขือแข้งม้า(กระดังบาย)	ยอดอ่อน ราก	-กินสดจิ้มกับน้ำพริก -แก้มั ขับเหงื่อ แก้มัปวดเมื่อยตามร่างกาย
9.อวข้าว(กระเจียวแดง)	ช่อดอกอ่อนสด ดอกอ่อน เหง้า	-กินสดจิ้มกับน้ำพริก หรือลวก -ช่วยขับลม -แก้มัปวดเมื่อย
10.เล็บมือนาง	ทั้งต้น ราก เมล็ด ผล ใบ	-ทั้งต้น บรรเทาอาการไอ -มีฤทธิ์ขับพยาธิ -ตำพอกบรรเทาอาการปวดศีรษะ แก้มัท้องอืด

แผนภาพที่ 4.45 ภาพต้นสมุนไพร
มะโห้โดน

แผนภาพที่ 4.46 ภาพต้นสมุนไพรมะนิป (คางคาวป่า)

แผนภาพที่ 4.47 ภาพกลุ่มเห็ดแดง

แผนภาพที่ 4.48 ภาพต้นขิงแมงดา และต้นผักกูด

แผนภาพที่ 4.49 ภาพต้นตะเคียนทอง

แผนภาพที่ 4.50 ภาพเอื้องผึ้ง และเอื้องงาช้าง

4.2 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว

4.2.1 สถานประกอบการและนักท่องเที่ยว

จากการเก็บข้อมูลสถานประกอบการและนักท่องเที่ยวทำให้พบว่า สถานประกอบการที่เป็นรีสอร์ทในพื้นที่ตำบลบ้านโป่ง มี 20 แห่ง ให้ข้อมูลด้านนักท่องเที่ยว 13 แห่ง มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4.7 สถานประกอบการและนักท่องเที่ยว

สถานประกอบการ	มาจากไหน	ช่วงเวลาที่มา	มาทำไม	มาทำอะไร	มาอย่างไร
สถานประกอบการ 13 แห่ง แบ่งเป็น 3 ขนาด <u>1.ขนาดใหญ่มี 5 แห่ง</u> -กฤษดาออยรีสอร์ท -บ้านกลางดอยฯ -สวนบัวรีสอร์ทฯ -ศูนย์ฝึกอบรม ธนาคารไทยพาณิชย์ -อุทยานล้านนาฯ	ไทย ญี่ปุ่น/จีน ไต้หวัน/เกาหลี ออสเตรเลีย อเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ ยุโรป/อเมริกา	-ช่วงเวลาที่มามากที่สุดคือเดือน ตุลาคม – เดือน เมษายน ทุกปี ช่วงเวลาที่มาน้อยที่สุด คือเดือน พฤษภาคม- กันยายน ทุกปี	-ประชุม-สัมมนา -พักผ่อนกับครอบครัว -พักผ่อนกับเพื่อน	1.วางแผนโบราณ 2.ท่องเที่ยว ธรรมชาติ /เดินป่า 3.ดอยสุเทพ 4.ดอยอินทนนท์ 5.ซื้อของที่ระลึก บ้านถวาย-ไม้ เกะสลัก 6.เหมืองกุง- เครื่องปั้นดินเผา **สถานประกอบการ จัดเอง	-มากันเอง -มากับบริษัท ทัวร์ -มากับ หน่วยงาน

2.ขนาดกลาง 4 แห่ง -ต่อทอริสอร์ท -บ้านลูกทอริสอร์ท -ม่อนเอื้องดอยฯ -ฮิลลอร์ด				บางแห่ง หนดแผน โบราณ **กีฬา (งาน ประจำปีของสถาน ประกอบการ)	
3.ขนาดเล็ก 4 แห่ง -บ้านจันทร์ดารา -เวียงคำฟ้า -สวนไพรรรวนา -ร้านอาหารภูญา และรีสอร์ท					

**-นักท่องเที่ยวส่วนมากเป็นคนไทยประมาณ 80% นักท่องเที่ยวต่างชาติประมาณ 20%
แต่ละปีมีนักท่องเที่ยวมาประมาณ 150-2,000 คน

4.2.2. ศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยว (ความสามารถในการรองรับทางกายภาพ)

บริบทชุมชน

บ้านแก้าเดื่อ ตั้งอยู่ หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบหุบเขา ชุมชนถูกล้อมรอบด้วยหุบเขาทั้งสองด้าน มีสายน้ำ ลำห้วย ไหลผ่านตลอด ทำให้พื้นที่มีความชุ่มชื้นตลอดปี เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ เกิดการเข้ามาของคนนอกชุมชนเพื่อซื้อที่ดินสำหรับทำเป็นที่อยู่อาศัยและพักผ่อน รวมถึงสถานประกอบการต่างๆ เช่น บ้านพักตากอากาศ รีสอร์ท โรงแรม เป็นต้น ทำให้อาชีพของคนในชุมชนมีความหลากหลายทั้งทำการเกษตร โดยใช้พื้นที่ปลูกตามราบหุบเขาที่ลาดเชิงเขา ที่ลาดชันภูเขา คือ ปลูกลิ้นจี่ ลำไย กล้วยน้ำว้า ปลูกชาโยเต้ ปลูกข้าวไร่ (ข้าวดอย) และทำนาดำ และรับจ้างซึ่งมีทั้งเป็นลูกจ้างของสถานประกอบการต่างๆในชุมชน และออกไปรับจ้างในตัวเมืองเชียงใหม่

เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและความสวยงามของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ทำให้พื้นที่เกิดการเปลี่ยนมือของการถือครองที่ดิน จากคนในชุมชนเป็นคนนอกชุมชนมากขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่การเข้ามาพัฒนาเป็นถนนสายหางดง-สะเมิงเป็นวงแหวนรอบดอยสุเทพ ที่ดินถูกขายให้กับนายทุนเป็นจำนวนมาก โดยเริ่มจากราคาไร่ละไม่กี่แสนจนถึงไร่ละเกือบล้านบาท เกิดสถานประกอบการต่างเกิดขึ้นในชุมชน เช่น สวนบัวรีสอร์ท บ้านกลางดอยรีสอร์ท ม่อนเอื้องดอย เป็นต้น วิถีชีวิตของคนในชุมชนจากที่เคยอาศัยการทำการเกษตรเป็นหลัก กลายมาเป็นแรงงานรับจ้างทั้งในและนอกชุมชน อย่างไรก็ตามคนในชุมชนยังคงสามารถรักษาลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนไว้ได้เป็นอย่างดี ไม่เกิดการล่มสลายไปกับการเข้ามาของคนภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากของชุมชน สังเกตได้จากประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่ยังมีการปฏิบัติกันอยู่ทุกปี เช่น ประเพณียี่เป็ง ที่จัดขึ้นทุกวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนพฤศจิกายนของทุกปี ประเพณีตานหลวงผิงไฟพระเจ้าสี่เป็ง ซึ่งจะจัดขึ้นประมาณเดือนมกราคมของทุกปี โดยชาวบ้านจะช่วยกันขนฟืนมากองรวมกันและช่วยกันจุดไฟขึ้น ซึ่ง

ตามความเชื่อนั้นถือเป็นการถวายพินสำหรับจุดไฟเพื่อให้ความอบอุ่นแก่พระพุทธเจ้า ประเพณีปีไหมเมือง เลี้ยงผีบ้านผีเรือน ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น

4.2.3.ศักยภาพของทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว (ความสามารถในการรองรับทางระบบนิเวศ)

4.2.3.1 ทรัพยากรด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

บ้านแก้าเดื่อถึงแม้จะเป็นชุมชนเล็กๆ มีพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยของคนในชุมชนค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านอื่นของตำบลบ้านโป่ง แต่อาณาเขตของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายเด่นชัดมากที่สุด เป็นแหล่งอาหารของคนในชุมชน ทั้งประเภทพืชผักจำพวก เห็ด หน่อไม้ พืชสมุนไพร และประเภทสัตว์จำพวก ปู ปลา เขียด เป็นต้น อาหารเหล่านี้กระจายอยู่ทั่วไปตามแหล่งน้ำและป่าไม้ของชุมชน ที่สำคัญยังมีลำห้วยหลายสายที่เป็นแหล่งต้น ต้นกำเนิดอยู่ที่ป่าต้นน้ำในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุยและป่าสงวนแห่งชาติแม่ท่าช้าง-แม่χνิล รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามอีกด้วย จากการศึกษาวิจัยในระยะแรก ได้มีการสำรวจและเก็บรายละเอียดที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยวด้านที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ พอสรุป เป็น 4 ที่หลักๆ ซึ่งได้แก่

- 1.น้ำตกตาดครกเป็นกลุ่มน้ำตกที่เกิดขึ้นในลำน้ำแม่ปานอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุยป่าบริเวณนี้จะเป็นป่าเต็งรังและป่าผสม น้ำตกตาดครกประกอบด้วยน้ำตกขนาดเล็กหลายชั้นขึ้นตามลำน้ำแม่ปานมีโขดหินน้อยใหญ่เรียงสลับชั้นกลางลำน้ำ ซึ่งแบ่งเป็น 6 ชั้น มีทั้งจุดเล่นน้ำ จุดพักผ่อน ชั้นที่สูงที่สุดชื่อน้ำตกดอยแม่ปานสูงกว่า 30 เมตร และมีความกว้างถึง 5 เมตร

- 2.น้ำตกศรีสังวาลย์ซึ่งมีระยะทางไกลกว่าน้ำตกตาดครก เกิดขึ้นในลำน้ำแม่ปานแบ่งตามลักษณะของน้ำตกออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง เป็นน้ำตกมี 3 ชั้น ไหลระดับจากด้านบนลงด้านล่าง ส่วนที่สองเป็นกลุ่มน้ำตกขนาดเล็กมีความสูงไม่มากนักอยู่ระหว่างลำน้ำแม่ปานจนถึงกลุ่มน้ำตกศรีสังวาลย์ ส่วนที่หนึ่ง อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย ลักษณะของป่าเป็นป่าเบญจพรรณที่มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศสูง ทำให้เส้นทางที่จะขึ้นไปน้ำตกในแต่ละชั้นนั้นค่อนข้างลำบาก ซึ่งในแต่ละชั้นมีลักษณะเด่นแตกต่างกันออกไป บางชั้นเป็นแหล่งอาหาร เช่น ผักกูด ต้นหวานส้ม ผักหนาม เป็นต้น บางชั้นเป็นก้อนหินน้อยใหญ่เรียงสลับกันตลอดทาง มีโขดหินใหญ่วางเรียงกัน สลับกับแอ่งน้ำที่มีอยู่หลายจุด ทำให้สามารถนั่งพักผ่อนและเล่นน้ำได้ บางชั้นบริเวณรอบๆ เป็นป่าหนา มีต้นไม้ใหญ่อยู่เป็นจำนวนมาก บางต้นสูงกว่า 40 เมตร นอกจากนี้ยังมีพืชอีกหลายชนิด เช่น ต้นเฟิร์น ต้นหงส์เหิร ต้นยางและต้นตะเคียนทอง ขนาดใหญ่ขนาด 4 คนโอบ ความอุดมสมบูรณ์ของชั้นนี้ สังเกตได้จากทั้งต้นไม้ใหญ่ ก้อนหินที่สลับเรียงรายกันจะมีตะไคร่น้ำจับอยู่ มีความสวยงามเหมาะแก่ท่องเที่ยวชมความงามของธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง

- 3.หลังจากชมน้ำตกแล้วยังสามารถเปลี่ยนเส้นทางเดินป่าเพื่อเข้าไปชม “ตาน้ำ” ที่ห้วยน้ำนก ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่และต้นไม้แปลกหาดูยากอยู่มากมาย เช่น ต้นมะโหโกโดน ต้นค่างควาป่า หรือต้นต้างหลวง เป็นต้น ป่าไม้ที่ค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การใช้เป็นที่ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งตลอดเส้นทางสามารถพบได้ทั้งลำห้วย พืชผักสมุนไพร และของป่าต่างๆ

- 4.นอกจากการท่องเที่ยวชมป่าแล้วยังมีจุดชมวิวที่สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของหมู่บ้านได้ทั้งหมดอยู่ด้วยกัน 2 จุด คือ จุดชมวิวดอยเลี่ยมที่ 1 ซึ่งสามารถมองเห็นถนนสายหางดง-สะเมิง และหมู่บ้านแก้าเดื่อ 3 และจากจุดชมวิวที่ 1 เดินต่อไปอีก 300 เมตรก็จะพบ จุดชมวิวจุดที่ 2 เป็นลานอยู่

บริเวณยอดดอย มีศาลาสำหรับนั่งพักผ่อน ซึ่งจากจุดนี้จะสามารถมองเห็นตำบลบ้านปงได้เกือบทั้งตำบล เหมาะสำหรับเป็นที่พักผ่อน และตั้งเต็นท์ในช่วงฤดูหนาว

การเดินทางเส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติ 4 เส้น ทำให้พบว่าสภาพของป่ามีลักษณะแตกต่างกันไป คือ มีทั้งป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าผสมผลัดใบ และในป่ายังประกอบด้วย พรรณไม้ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน ดอกเอื้อง หลากหลายชนิดที่น่าสนใจ รวมถึงสัตว์ปีก สัตว์น้ำและสัตว์บกที่อาศัยอยู่ในป่า ที่สามารถนำมาเชื่อมโยงในการจัดท่องเที่ยวด้านแหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษาาระบบนิเวศน์ของป่าและความหลากหลายทางชีวภาพป่าไม้ได้ โดยมีตัวอย่างของพรรณไม้ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน และสัตว์ต่างๆ ที่สำคัญที่อาศัยอยู่ในป่า เช่น ไม้สัก, ไม้ตะเคียน ไม้แงะ, ไม้มะกอก กวาวเครือแดง เนียมฤๅษี(ค้างคาวป่า) เอื้องหมายนา ผักกระถิน ผักหวานป่า ผักขี้ติ้ว, ปูลึง เอื้องชนิดต่างๆ รวมทั้งเห็ดและเห่น่ออีกมากมาย

4.2.3.2 ทรัพยากรด้านสถานประกอบการต่าง ๆ

ตำบลบ้านปงเป็นแหล่งพักผ่อนที่มีชื่อเสียงแหล่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ มีสถานประกอบการที่มีคนรู้จักอยู่แพร่หลายทั้งประเทศ เช่น กฤษดาซอย เบลวิลลา อุทยานล้านนา สวนบัวรีสอร์ท นอกจากนี้ยังมีโรงแรมหรูระดับ 5 ดาว คือ โรงแรมวิลันดา มีการเกิดขึ้นของรีสอร์ท ร้านอาหาร ตลอดเส้นทางของตำบลบ้านปง ในส่วนของบ้านเก่าเดื่อนั้นก็มีสถานประกอบการเหล่านี้อยู่หลากหลายและมีขนาดใหญ่ หมู่บ้านหนึ่ง ที่สำคัญๆได้แก่ โรงเรียนนานาชาติ สวนบัวรีสอร์ท ซึ่งมีที่พักมากกว่า 100 ห้อง เป็นทั้งรีสอร์ท และโรงแรม มีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกครบครัน เป็นโรงแรมที่เคยมีการจัดประชุม คณะรัฐมนตรีสัญจรมาแล้วในอดีต บ้านกลางดอยที่เป็นรีสอร์ทขนาดใหญ่ ที่มีความสวยงามที่สุดแห่งหนึ่ง รวมถึงเป็นที่พัก ที่จัดเลี้ยง จัดประชุมสัมมนา ที่สามารถรองรับผู้มาพักได้มากกว่า 200 คน ในส่วนของร้านอาหารก็มีอยู่หลากหลาย เช่น ร้านอาหารภูจัญญา ซึ่งเป็นทั้งร้านอาหาร และมีที่พักไว้บริการด้วย เป็นต้น ถึงแม้ว่าสถานประกอบการต่างๆ จะมีมากกว่า 20 แห่งในตำบลบ้านปง แต่ทรัพยากรด้านนี้ของบ้านเก่าเดื่อนั้นมีอยู่ไม่ถึง 10 แห่ง แต่เนื่องจากตำบลบ้านปงเป็นตำบลที่มีหมู่บ้านเชื่อมต่อกันเป็นทางยาวรอบถนนสายหางดง-สะเมิง ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมต่อและไม่สามารถแยกจากกันได้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงจะมีการสำรวจดูแหล่งท่องเที่ยวทั้งตำบลไม่ได้มีการจำเพาะเจาะจงว่าจะต้องเป็นหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง

4.2.4 แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4.2.4.1 แหล่งเรียนรู้อันหลากหลาย

การไหลบ่าเข้ามาของคนนอกชุมชนที่นำทั้งทุนและวัฒนธรรมที่แตกต่างเข้ามา ทำให้บ้านเก่าเดื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามคนในชุมชนยังคงสามารถรักษานับธรรมเนียม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ได้เป็นอย่างดี สังเกตได้จากประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนที่ยังมีการปฏิบัติกันอยู่ทุกปี เช่น ประเพณียี่เป็ง ประเพณีตานหัวผิงไฟพระเจ้าสี่เป็ง ประเพณีปีไหมเมือง ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น ชุมชนยังคงวิถีชีวิตแบบเดิม เน้นการเกษตรแบบชาวบ้าน ที่พึ่งพิงธรรมชาติ ใช้ภูมิปัญญาที่สามารถนำความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ในป่ามาเป็นอาหาร และยารักษาโรคได้ เช่น การทำสวน พืชผักพื้นบ้านและสวนสมุนไพร การปลูกข้าวไร่ หรือปลูกข้าวดอย การทำไหลตองตึง การทำสวนชาโย

เต้ หรือมะเขือเครือ การทำขนมปาด การเก็บรด่วน หรือหนอนไม้ไผ่ การเก็บฝิ่ง ซึ่งมีอยู่ 2 ชนิด ฝิ่งหลวง (ภาษาพื้นบ้าน) ฝิ่งโก้น (ภาษาพื้นบ้าน) การเก็บต่อ โดยทั่วไปในป่า มี 7 ชนิด คือ 1.ต่อซี่หมู 2.ต่อแม่ดำ(ต่อหม่อน) 3.ต่อแม่แดง (ภาษาพื้นบ้านเรียก “ต่อฝอย”) 4.ต่อนอนวัน 5. ต่อหม่น (แมงหม่น) 6.ต่อซี่ควาย 7. ต่อหัวเสือ การดูนกในป่า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการสะสมอันยาวนานของความรู้ เกิดเป็นภูมิปัญญาที่หลากหลาย พร้อมทั้งถ่ายทอดให้แก่เด็ก เยาวชน และคนอยากศึกษาต่อไป

4.2.4.2 การท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงาม

ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์มากป่าเขียวทึบหนาแน่นเต็มไปด้วย พรรณไม้หลากหลายชนิด เป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน และสัตว์น้อยใหญ่ในป่าลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศเหมาะแก่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ที่ประกอบกับป่าไม่มีความสมบูรณ์เขียวชอุ่ม มีลำห้วยหลายสายเป็นแหล่งต้นน้ำ ต้นกำเนิดอยู่ที่ป่าต้นน้ำในเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุยและป่าสงวนแห่งชาติแม่ท่าช้าง-แม่ขนิล พบน้ำตกที่สวยงามด้วยกัน 2 แห่งคือ **น้ำตกตาดครก** ลักษณะเด่น คือที่มีน้ำตกขนาดเล็กหลายชั้นขึ้นตามลำน้ำแม่ป่านมีโขดหินน้อยใหญ่เรียงสลับชั้นกลางลำน้ำ ระหว่างเส้นทางเดินจะพบ ไม้ยืนต้น พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน ดอกเอื้องและเฟิร์นหลายชนิด เช่น ไม้ยาง ไม้ติ่ม ไม้เตื่อ ไม้แฉะ ไม้แสลงใจ ไม้ก่อ ไม้มะกั้งแดง ผักพ้อคำดีเมีย บอนเบี้ย เห็ดแดง หน่อไม้ โตไม่รู้ล้ม พลับพลึงขาว ดอกเอื้องดิน เอื้องฝิ่ง เอื้องแซะ เป็นต้น รวมถึงปูท้อถิ่น เรียกว่า “ปูจั่ว” **น้ำตกศรีสังวาลย์** ตั้งอยู่ในเขตป่าแบบป่าเบญจพรรณที่มีความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์สูง ป่าแถบนี้ค่อนข้างสมบูรณ์ต้นไม้มีขนาดใหญ่เช่น ไม้ยาง ไม้จุ่น ไม้มะเดะ ไม้ตะเคียน เป็นต้นและบางต้นจะมีตะไคร่น้ำสีเขียวพร้อมต้นเฟิร์นและกล้วยไม้ป่าเกาะอยู่ตามลำต้นแสดงถึงความชุ่มชื้นและความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีความสวยงามเหมาะแก่ท่องเที่ยวชมความงามของธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง รวมทั้งมีก้อนหินน้อยใหญ่เรียงสลับกันตลอดทาง มีโขดหินใหญ่วางเรียงกัน สลับกับแอ่งน้ำที่มีอยู่หลายจุด ทำให้สามารถนั่งพักผ่อนและเล่นน้ำได้ บางชั้นบริเวณรอบๆเป็นป่าหนาทึบ มีต้นไม้ใหญ่อยู่เป็นจำนวนมาก

นอกจากนั้นยังมีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ **ห้วยน้ำนัก** เป็นตาน้ำซึมน้ำซับที่ผุดออกจากใต้ดินเป็นแหล่งน้ำอุปโภคของ บ้านใหม่สันชะยอมที่ 10 และบ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ลักษณะของป่าเป็นป่าดิบเขา มีความชุ่มชื้นมากมีระบบนิเวศน์ป่าที่สมบูรณ์ การเดินทางไปห้วยน้ำนัก ใช้รถยนต์ออกจากถนนทางดง-สะเมิงเข้าแยกถนนทางเข้าบ้านใหม่สันชะยอมหมู่ที่ 10 และผ่านหมู่ที่ 10 ผ่านอ่างเก็บน้ำบ่อแร่ (ห้วยขุมคำ) ซึ่งเป็นน้ำอุปโภคของบ้านเก่าเตื่อ และบ้านใหม่สันชะยอม เข้าถนนเส้นแม่นาไทรสภาพถนนค่อนข้างขรุขระ ผ่านสวนลั่นจี๋ทุ่งนา สวนชาโยเต้ของชาวบ้านระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร จอดรถไว้ในสวนลั่นจี๋ เดินเท้าเข้าป่าเขตอุทยานสุเทพ-ปุย แหล่งสุดท้ายเป็น **จุดชมวิวดอยเลี่ยม** ที่สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ของตำบลบ้านปางด้านฝั่งตะวันออกคือด้านอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย (มองเห็น 180 องศาเซลเซียส) มองเห็นบ้านพักอาศัยที่และทำกินบ้านเก่าเตื่อ บ้านทุ่งโป่ง บ้านแม่ฮะ บ้านใหม่สันชะยอม บ้านใหม่ห้วยลึก บ้านปางยาง สถานประกอบการ และตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์บนดอยสุเทพ การเดินทางขึ้นไปบนจุดชมวิวดอยเลี่ยมไปได้ 2 ลักษณะ คือ **ลักษณะที่ 1** ขับรถยนต์โฟวิลแยกจากถนนทางดง-สะเมิง บ้านเก่าเตื่อ ขึ้นไปถึงยอดดอยจุดชมวิวดอยเลี่ยม ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร **ลักษณะที่ 2** ขับ

รถยนต์แยกจากถนนทางดง-สะเมิง บ้านเก่าเตื่อ ขึ้นไปถึงสามแยกประมาณ 1 กิโลเมตร จอดรถยนต์ไว้ แล้วเดินขึ้นไปบนยอดดอยจุดชมวิวจะได้บรรยากาศของการเดินขึ้นดอยระหว่างทางสามารถชื่นชมความงามของทิวทัศน์ทั้งสองด้านได้ ทางเดินขึ้นจุดชมวิวจะเป็นถนนดินลูกรังลักษณะลาดชันระหว่างทางด้านซ้ายจะเป็นหินผาประกอบด้วยไม้ยืนต้นและพืชล้มลุก จุดชมวิวจะมีสองระดับก่อนถึงบนยอดจุดชมวิวดอยเหลี่ยมประมาณ 200 เมตร จะมีจุดทางด้านขวามือที่สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ของบ้านเก่าเตื่อ หมู่ที่ 3 ขึ้นไปถึงบ้านปางยางหมู่ที่ 7 ตำบลบ้านปาง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.บ้านโป่ง” โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเก่าเตื่อ หมู่ 3 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่มีวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาถึง รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับพื้นที่ แนวทางการสร้างความร่วมมือ ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับสถานประกอบการต่างๆ รวมทั้งการเสริมสร้างศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ในช่วงนี้เป็นการวิจัยในระยะที่ 1 โดยมีขอบเขตเนื้อหา เน้นหนัก 2 ด้าน คือ ด้านแรกการศึกษาศักยภาพของชุมชนเพื่อวางแผนทางในการจัดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยศึกษาครอบคลุมประเด็น ประวัติศาสตร์ชุมชนประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิต ภูมิปัญญา นักท่องเที่ยวและสถานประกอบการรวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และด้านที่สองเนื้อหาครอบคลุมประเด็นรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นศึกษาศักยภาพของพื้นที่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงบนความหลากหลายของกลุ่มคน การเก็บรวบรวมข้อมูลมีทั้ง การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การสนทนากลุ่ม Focus group Discussions การจัดเวทีชาวบ้าน รวมทั้ง ศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ สามารถสรุปบทเรียนและอภิปรายผลการวิจัยรวมทั้งข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.2 บทเรียนของทิมวิจัยที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการวิจัย (ระยะที่1)

จากการทำงานในระยะที่ 1 เวลา 8 เดือน (1 มีนาคม 2551 ถึง 30 ตุลาคม 2551) ทีมวิจัยได้ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเก่าเตื่อ ได้ข้อสรุป และบทเรียนที่เกิดจากการทำงานร่วมกันดังนี้

- 5.2.1 เรียนรู้รากเหง้าของตนเองว่าเป็นใคร มาจากไหน มีวิถีชีวิตอย่างไร
- 5.2.2 เรียนรู้ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน ที่เกิดจากประสบการณ์หาอยู่หากินกับป่าเกิดการเรียนรู้ที่เป็นบทเรียนนำไปสู่วิถีชีวิตคนกับป่าต่างพึ่งพาอาศัยกัน
- 5.2.3 เรียนรู้ความสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเส้นทางเดินป่า
- 5.2.4 เรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันก็ยังปฏิบัติอยู่
- 5.2.5 เรียนรู้นักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในตำบลบ้านโป่ง และสถานประกอบการที่รองรับนักท่องเที่ยว ช่วงเวลาที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวมาก ช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวมาน้อย ลักษณะของการมาเที่ยว การร้องขอการรับบริการในด้านต่างๆ ของนักท่องเที่ยว

5.2.6 เรียนรู้หลักการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีประสิทธิภาพในด้านการบริหารกลุ่มคน การจัดการตลาด การจัดการป่าไม้และการอนุรักษ์ การประชาสัมพันธ์ การจัดการบ้านพักโฮมสเตย์ การจัดการขยะในชุมชน

5.2.7 เรียนรู้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

จากการเรียนรู้ดังกล่าวนำไปสู่การเกิดบทเรียนของทีมวิจัยท้องถิ่นที่สามารถนำไปพัฒนาปรับปรุงวางแผนงานในการจัดทำแผนการวิจัยการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนระยะที่ 2 ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชน ที่จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วม และสร้างการยอมรับของคนทั้งชุมชนให้เกิดความตระหนัก และกระตุ้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า และสิ่งแวดล้อม ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกว่าเดิม ซึ่งจะเป็นแหล่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชื่นชมธรรมชาติ และชุมชนก็จะเกิดรายได้ทางอ้อมจากนักท่องเที่ยว

5.3 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการวิจัย

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นความรู้ใหม่หรือประสบการณ์ใหม่ของชุมชนที่ต้องการระยะเวลาในการปรับตัว และความเข้าใจต่อกระบวนการวิจัย ทำให้ในระยะแรกเกิดปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

5.3.1 นักวิจัยขาดการบันทึก จำข้อมูลไม่ได้ (บางเรื่องรอหัวหน้าโครงการฯ) เนื่องจากทีมวิจัยท้องถิ่นเป็นชาวบ้านที่ไม่ได้มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องกับการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้ไม่ถนัดในการเขียน ใช้วิธีจดจำและบอกเล่าจะง่ายและถนัดกว่า

5.3.2 ชาวบ้านคนอื่น มองการทำงานของทีมงานวิจัย เป็นพวก NGOs

5.3.3 การเข้าถึงสถานประกอบยังได้ข้อมูลน้อย ยังไม่ค่อยให้ความร่วมมือเท่าที่ควร

5.3.4 ข้อมูลบางอย่าง ยังไม่สามารถเก็บได้ เช่น ขาดการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว

5.3.5 ทีมวิจัยท้องถิ่นเวลาทำงานไม่ค่อยตรงกัน บางช่วงแทบจะไม่มีเวลา เพราะบางคนทำงานรับจ้างรายวัน

จากปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ร่วมกันในศักยภาพของทีมวิจัยชุมชน ที่สามารถนำข้ออ่อนมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนได้ในระหว่างการทำงานวิจัย เช่น การเขียนข้อมูลของทีมวิจัยชุมชนไม่สามารถเขียนออกมาได้ด้วยตนเอง จึงต้องมีการปรับปรุงโดยใช้แบบสอบถามในแต่ละประเด็นที่ทีมวิจัยรับผิดชอบให้เขียนข้อมูลลงในแบบสอบถาม ซึ่งปรากฏว่าทีมวิจัยชุมชนสามารถเขียนออกได้ดีมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นการเรียนรู้ระหว่างนักวิจัยและทีมวิจัยชุมชนในด้านความถนัดของบุคคลที่ไม่เหมือนกัน

5.4 แนวทางแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานที่ผ่านมา

5.4.1 มีการอบรมการเก็บข้อมูลภาคสนามของนักวิจัยชุมชนโดยทีมที่ปรึกษาและทีมพี่เลี้ยง (สกว.) เนื่องจากที่ผ่านมายังไม่มีมีการจัดระบบการลงภาคสนามที่ชัดเจนส่วนมากจะเป็นการสัมภาษณ์ชาวบ้านด้วยตนเอง การจับประเด็นหรือการเขียนทำให้เกิดปัญหา บางกรณีจะให้นักวิจัยชุมชนนำเทปไปบันทึกและให้ทีมที่ปรึกษาถอดเทป

5.4.2 ทำความเข้าใจกับชาวบ้านที่มองการทำงานของทีมวิจัยชุมชนเป็นพวก NGOs โดยเฉพาะกับแกนนำชุมชน โดยให้ทีมวิจัยชุมชนเข้าไปทำความเข้าใจในแต่ละหมู่บ้านโดยผ่านเวทีประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านหรือการพูดคุยกลุ่มย่อย

5.4.3 การเก็บข้อมูลหรือการทำงานกับสถานประกอบการที่ไม่ค่อยให้ความร่วมมือจากการพูดคุยกันพบว่า คนภายในชุมชนบางคนทำงานในสถานประกอบการที่เป็นทั้งคนงาน,หัวหน้าคนงาน,ประชาสัมพันธ์ ทีมวิจัยชุมชนจะไปทำความเข้าใจกับกลุ่มคนเหล่านี้ก่อน และให้คนเหล่านี้เป็นสื่อกลางในการเชื่อมประสานและเก็บข้อมูล รวมทั้งทำความเข้าใจกับผู้นำชุมชนให้เป็นคนเชื่อมประสานต่อไป

5.4.4 การทำงานในหลายส่วน ไม่ว่าจะเป็นการเก็บข้อมูลสถานประกอบการ การเก็บข้อมูลชุมชน การทำงานร่วมกับหน่วยงานรัฐ พระสงฆ์ เด็กและเยาวชน และผู้สูงอายุ ต่อไปต้องมีการกำหนดบทบาทการทำงานในแต่ละส่วนให้ชัดเจนว่าใครเหมาะสมจะทำในส่วนไหน

5.4.5 การทำงานของนักวิจัยชุมชนที่ไม่ค่อนข้างตรงกัน จะมีการทำเป็นแผนตารางเวลาทั้งระยะสั้นและระยะยาว หาช่วงเวลาที่เหมาะสม การทำงานอาจจะเพิ่มความถี่ในการลงพื้นที่มากขึ้น จัดเป็นกลุ่มเล็กๆ ที่ว่างตรงกัน กลุ่มละ 4-5 คน โดยแยกเป็นเวลา และประเด็นในการพูดคุยและนำข้อสรุปมาคุยกันในกลุ่มใหญ่ต่อไป

5.5 ข้อเสนอแนะ และแนวทางในระยะต่อไป

5.5.1 การกระจายข่าวสารการทำงาน และแนวคิการทำงานวิจัย ทั้งคนในชุมชน ชุมชนข้างเคียง และหน่วยงานองค์กรต่างๆ

5.5.2 เจาะถึงเป็นบางประเด็น เนื่องจากบางเรื่องต้องรอตามฤดูกาล เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย

5.5.3 คิวิธีการทำงานกับร่วมกับสถานประกอบการ

5.5.4 เน้นการสื่อสารให้กับคนภายนอกให้รู้จัก การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น แผ่นพับ รูปกิจกรรม โปรแกรมการท่องเที่ยว

5.5.5 พัฒนาด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ในด้านเส้นทางเดินป่าให้ชัดเจน ปรับภูมิทัศน์โดยรอบน้ำตก จุดชมวิวดอยเลี่ยม เพิ่มเติมป้ายบอกเส้นทางไปแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติให้ชัดเจน ป้ายบอกชื่อต้นไม้ที่สำคัญ พืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้าน และจุดเสี่ยงที่อาจจะเกิดอันตรายกับนักท่องเที่ยว

5.5.6 พัฒนาบุคลากร ในด้านมัคคุเทศก์ การบริหารจัดการกลุ่ม การนำเสนอข้อมูล

5.5.7 ควรมีการทบทวนข้อมูลที่ได้ว่าข้อมูลประเภทไหนและข้อมูลอะไรที่จะมีประโยชน์ต่อชุมชน

5.5.8 ควรมีการหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเป็นมาของสถานประกอบการต่างๆ ว่ามีการก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่เมื่อไหร่และรูปแบบการดำเนินงานของสถานประกอบการเป็นอย่างไรเพื่อให้ทราบถึงบริบทของชุมชนอย่างแท้จริง

5.5.9 การใช้เครื่องมือแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานประกอบการควรมีการปรับคำถามให้เหมาะสมชัดเจนว่าที่แท้จริงแล้วผู้วิจัยมีเป้าหมายอย่างไร และต้องการข้อมูลประเภทไหนบ้าง และการใช้เครื่องมือแบบสอบถามเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวควรมีการปรับคำถามให้เหมาะสมและเป็นข้อมูลที่จำเป็นต้องใช้อย่าง

แท้จริง เช่น ที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมที่ต้องการทำ เป็นต้น และในการสัมภาษณ์ไม่ว่าจะเป็นคนในหมู่บ้าน สถานประกอบการ หรือนักท่องเที่ยว ควรมีการนำมาอ้างอิงด้วยว่าเป็นใคร สัมภาษณ์เมื่อไร

5.6 แผนงานระยะที่ 2

ทีมวิจัยชุมชนและพี่เลี้ยงทีมวิจัย ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ บทเรียน ด้านกระบวนการจัดการท่องเที่ยว และข้อมูลศักยภาพของชุมชนในหลายด้านเช่น แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ วิถีชีวิตชุมชน ประเพณีวัฒนธรรม เป็นต้น พบว่ามีศักยภาพเพียงพอที่จะสามารถเป็นแนวทางในการจัดทำแผนงานระยะที่ 2 ของโครงการ ได้อย่างสอดคล้องเหมาะสมกับบริบท และศักยภาพของชุมชนที่สามารถนำไปสู่การตอบคำถามโจทย์วิจัย และวัตถุประสงค์โครงการได้ โดยมีรายละเอียดแผนงานโครงการระยะ 2 ดังนี้

ตารางที่ 5.1 แผนงานโครงการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต.บ้านปง ระยะ ที่ 2 (มกราคม 2552-ธันวาคม 2552)

กิจกรรม	วิธีการศึกษา	ผู้ร่วมกิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ	ระยะเวลา
1.เก็บข้อมูลเพิ่มเติม -รูปแบบการจัดการและบริการของสถานประกอบการแต่ละแห่ง -ข้อมูลนักท่องเที่ยว -ข้อมูลจำนวนชาวบ้านในชุมชนที่ทำงานในสถานประกอบการ	-แก้ไขเพิ่มเติมแบบสอบถามนักท่องเที่ยวและสถานประกอบการตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ -ออกแบบสอบถามข้อมูลชาวบ้านที่ทำงานในสถานประกอบการ -เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และสัมภาษณ์บุคคล	ทีมวิจัย 16 คน	สุภัตรา บุญสมไชย	มกราคม-เมษายน
2.ปรับปรุงเส้นทางเดินป่า 2 เส้นทาง -นำตกรีสั่งวาลย์ - นำตกดาวตกรก	-ประชุมหารือวางแผนการสำรวจ และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ -เดินสำรวจเส้นทาง -ทำราวไม้ไผ่, เชือก บริเวณจุดเสี่ยง -ทำป้ายติดตามจุดที่สำคัญ เช่น ป้ายบอกระยะทาง ป้ายบอกชื่อต้นไม้ใหญ่ ป้ายบอกความลึก สูง ของน้ำตก	ทีมวิจัย 16 คน	ไชย พล	มกราคม – เมษายน 8 ครั้ง
3.พัฒนาศักยภาพ 3.1 เทคนิคการพูด 3.2อบรมมัคคุเทศก์ 3.3 การบริหารจัดการกลุ่ม	-อบรม 1 วัน -อบรม 2 ครั้งๆ ละ 2 วัน -อบรม 1 วัน	ทีมวิจัย 16 คน และ ผู้นำชุมชนที่สนใจ	พีศรี พงศ์ศักดิ์	กุมภาพันธ์ – ต้นเมษายน ก่อนวันที่ 10 เมษายน
4.ประชุม -พัฒนาจัดโปรแกรมท่องเที่ยวกำหนดระยะเวลา + กิจกรรม	-ประชุม 3 ครั้ง -แลกเปลี่ยน ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะร่วมกันในการจัดโปรแกรมทัวร์ -สรุปโปรแกรมท่องเที่ยว	ทีมวิจัย 16 คน	บุญสม วิทยา	พฤษภาคม-มิถุนายน
5.อบรมความรู้ด้านการทำสื่อ	-อบรม 1 วัน -ให้ความรู้เรื่องการทำสื่อในหลายด้าน เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ หนังสือ การจัดนิทรรศการรูปภาพและความรู้ -ปฏิบัติการทดลองทำสื่อ	ทีมวิจัย 16 คน	บุญสม วิทยา	มิถุนายน